

SLOBODNO VRIJEME I FORMIRANJE CJELOVITE LIČNOSTI

Potreba za korišćenjem slobodnog vremena u svrhu proširivanja i produbljanja nekih znanja, vještina i kvaliteta koje pripadnici Armije donose iz građanstva, odnosno stiču u armijskim školama i praktičnom radu u jedinicama i komandama — proizlaze iz stalnih, pozitivnih i relativno velikih promjena koje sa sobom nosi izgradnja socijalizma u našoj zemlji i koje se, naravno, odražavaju i na Armiju. Već sama činjenica da, na primjer, danas u Armiju dolaze mladići (regruti i pitomci) u svakom pogledu izrasliji nego oni koji su dolazili ranijih godina i da će ubuduće iz godine u godinu dolaziti još svestranije razvijeni, zahtijeva od starješina i komunista u JNA nova mnogo šira znanja, vještine i kvalitete. Armijska tehnika je iz godine u godinu sve složenija, čime se proširuju i usložavaju i problemi njenog održavanja, remonta i mirnodopske i eventualne ratne eksploatacije; nova, složenija tehnika neizbježno donosi i nove, sve složenije probleme taktike, operatike i strategije, a time sve šire i složenije obaveze svakog pojedinog pripadnika Armije i sve delikatnije i složenije međusobne odnose itd. Sve to imperativno zahtijeva *intenzivnije, dublje i svestranije* obrazovanje i vaspitanje čitavog ličnog sastava, a u prvom redu, razumije se, starješina i komunista u Armiji.¹

Praksa pokazuje da se tim povišenim i stalno rastućim zahtjevima ne može udovoljiti radeći samo u takozvanom službenom, radnom vremenu, tj. učenjem u vojnim akademijama, školama i na kursevima i radom u jedinicama, komandama i ustanovama. Praksa iz dana u dan sve više uvjerava da je sve neophodniji intenzivan i usmjeren individualni rad u slobodno vrijeme, i to ne samo na izučavanju vojnog djela, nego na usvajanju znanja iz područja drugih grana nauka. Bez toga je već danas teško, a ubuduće bi bilo sve teže, obavljati s punim uspjehom sve one mnoge i složene zadatke vojnika, građanina i komunista na koje obavezuju naše vojno-formacijske i društveno-partijske funkcije.

Ciljevi i sadržaj općeg, vojnostručnog i ideološkog obrazovanja i moralno-političkog i tjelesnog vaspitanja određeni su u osnovi već samom ulogom i zadacima Armije, koji proizlaze iz odgovarajućih postavki Ustava SFRJ, Programa SKJ i Ratne službe JNA. Detalji se regulišu planovima, programima i drugim odgovarajućim armijskim aktima. Logično je da i ciljevi i sadržaj naše samoizgradnje u slobodno vrijeme moraju biti u izvjesnom skladu s tim. Pa ipak, budući da slo-

¹ »Naši komunisti moraju svuda davati primjer i prednjačiti. A da bi mogli prednjačiti, pošto je naš narod vrlo bistar, oni se moraju naoružati teoretskim znanjem i poznavati probleme. Oni moraju znati da nijedan rukovodilac ne može sebi stvoriti autoritet na terenu gdje radi, ako praktično ne može da pokaže da poznaje stvari *bar toliko koliko onaj kojim on rukovodi, ako ne i više. Zato treba učiti.* (podvukao M. J.) — Josip Broz Tito, *Govori i članci*, izd. Kultura, Beograd, 1960., tom 14, str. 399—417.

obodno vrijeme treba da ostvaruje funkciju odmora, rasonode i psiho-fizičke rekreacije, valja biti veoma obazriv pri određivanju sadržaja i težišta samoizgradnje, kao i pri izboru svrsishodnih sredstava i načina korišćenja. Inače prijeti opasnost da se željeni cilj samoizgradnje — svestrani i harmonični razvoj ličnosti — sasvim promaši. Nebrižan, naime, i neprostudiran odnos prema problemu samoizgradnje u slobodno vrijeme obično odvodi u jednu od dvije krajnosti: ili se sve slobodno vrijeme koristi neracionalno, trati se rasipnički u besmisao, čime se promašuje čak i njegova najelementarnija funkcija — funkcija rasonode i rekreacije; ili se ono angažuje istom materijom i na isti način kao i službeno, što po suštini znači produljenje radnog vremena. U prvom slučaju takvi pojedinci neizbježno zaostaju za dinamičnim i svestranim razvojem Armije, neizbježno se iz dana u dan relativno smanjuje njihova društvena (armijska) vrijednost, a samim time i njihova lična korist i lična sreća i zadovoljstvo; u drugom slučaju dolazi već zbog same biokemijske, fiziološke, odnosno psiho-fizičke strukture čovjeka, prije ili poslije, ali neizbježno, do zasićenja, do zamora, što u krajnjoj liniji dovodi do istih društvenih i ličnih negativnih posljedica kao u prvom slučaju.

Prema tome, mudrost je da se nađe mjera. A to je moguće, ako se s jedne strane — osloncem na dosadašnja dostignuća i praktična iskustva — imaju u vidu sadašnje i buduće armijske potrebe, te, ako se, s druge strane, realno sagledaju društveno-objektivne i lične, prirodne — subjektivne mogućnosti, poštujući pri tome maksimalno ona dostignuća društvenih i prirodnih nauka koja olakšavaju da se u tom kompleksnom problemu čovjek snađe i pravilno orijentiše.

Da bismo što jasnije sagledali kako, koliko i u čemu svaki starješina — komunista kao pojedinac mora i može pripomoći kolektivnim naprezanjima putem razvoja sopstvene ličnosti, potrebno je, prije svega, vidjeti za koje je lične osobine i kvalitete svojih pripadnika Armija prvenstveno i naročito zainteresirana. Mada je Armija sastavni, integralni dio naše socijalističke zajednice, te se, prema tome, i na njene pripadnike logično odnosi opći zahtjev o potrebi svestranog i harmoničnog razvoja cjelovite ličnosti socijalističkog čovjeka, ipak je ona svojevrsna, specifična organizacija, iz čega proizlazi potreba za naglašenijim, izrazitijim razvojem nekih, određenih osobina ličnosti. Imajući u vidu naša i tuđa iskustva o tome što se u ranijim ratovima, a osobito u prošlom svjetskom ratu, tražilo od vojnika i starješina, predviđajući sa dovoljno sigurnosti što bi se, s obzirom na dosad neviđeni razvoj ratne tehnike, moglo tražiti od vojnika u eventualnom nuklearnom svjetskom ratu, te vodeći računa o svim složenostima odnosa koji proizlaze iz uslova pod kojima se Armija izgrađuje u mirno doba — mogu se sa mnogo pouzdanosti odrediti psiho-fizičke osobine ličnosti za koje je Armija posebno zainteresirana i sagledati njihova međusobna uslovljenost i povezanost.

Zahtjev za svestranim razvojem ličnosti postavili su u temelje naše ideologije osnivači naučnog socijalizma već prije sto godina, iako, s obzirom na tadanje uslove, u nešto drugom obliku nego što se to danas može postaviti kod nas. Marks i Engels su, naime, analizom kapitalističkog društvenog poretka, odnosno kapitalističkog načina proizvodnje, došli, pored ostalog, do zaključka da glavni razlog jednostranog razvoja

ličnosti i njenog ekonomskog i političkog otuđenja (alijenacije)² leži u kapitalističkoj podjeli rada. Potpuno oslobođenje ličnosti i obezbjeđenje njenog svestranog razvoja, prema Marks-u, moguće je postići jedino u takvim uslovima i odnosima prema sredstvima za proizvodnju i odnosima prema radu koji omogućuju da se svako zanima onim za što ima volje, ljubavi i talenta. Ukratko, stvaranje početnih povoljnih društveno-ekonomskih uslova i odnosa putem revolucije, slobodan izbor zanimanja, razvoj ličnosti kroz slobodno izabrani rad u radno vrijeme i borba za daljnje skraćivanje radnog vremena — to su osnovni činioci s kojima se tada računalo u logičnom slijedu procesa oslobođenja rada, odnosno oslobođenja i razvoja cjelovite ličnosti.

U našim današnjim, bitno izmijenjenim uslovima, tj. nakon izvršene socijalističke revolucije pojam, ciljevi i metodi borbe za svestrani razvoj ličnosti mogu se i moraju, logično, uskladiti s postojećim stanjem i daljnjim potrebama razvoja socijalizma.

Budući da je ličnost osobena organizacija u kojoj su integrirane osobine intelekta, karaktera, temperamenta i fizičke konstitucije³ — to, sa stanovišta naših sadanjih armijskih potreba svestrano razvijenom možemo smatrati onu ličnost kojoj su intelektualne, karakterne, emotivne i fizičke osobine razvijene do te mjere, da se ona u svakom datom momentu ispoljava stvaralački na svom radnom mjestu; da je čine podesnom za saradnju u svojoj sredini; da je čine u punom smislu humanim bićem sposobnim da doprinosi uspostavljanju i njegovanju socijalističkih odnosa i stvaranju atmosfere lične ljudske sreće, kao najvažnijeg izvora društveno-stvaralačkog elana.

No, ličnost nije nešto statično, nešto što je samim rođenjem dato jednom za svagda. Osobine ličnosti, a samim tim i njena cjelokupna struktura, mijenjaju se pod uzajamnim utjecajem *nasleđa, sredine i individualne aktivnosti*. Budući da je ovdje riječ o samoizgradnji, naša pažnja biće usmjerena prvenstveno na ovaj treći faktor, na ličnu aktivnost, znači: na *rad, učenje, vježbanje*, koje treba da upražnjava svaki pojedinac sa svjesnim ciljem da mijenja i usavršava svoju ličnost. Naslijeđene dispozicije, naime, svakom su pojedincu objektivno date, i što se te činjenice tiče pojedinac, naravno, ne može ništa sebi niti dodati da bi povećao taj početni naslijeđeni kapital, niti može nešto oduzeti od onog što smatra u toj naslijeđenoj masi ili društveno lošim, štetnim. Međutim, upravo aktiviranjem trećeg faktora — učenjem, radom, vježbom — što zavisi od svakog pojedinca, ovaj osnovni naslijeđeni kapital, ove predispozicije mogu se korištenjem povoljnih uslova sredine razviti (ili prigušiti, ako su društveno negativne) do veoma velikih razmjera. U tome se, uostalom, i ogleda tok i smisao procesa razvoja ličnosti. Ličnost se, dakle, razvija i formira iz nasljednih osnova, pod utjecajem sredine putem učenja, rada, vježbanja.

² Izrazi: »Političko i ekonomsko otuđenje ličnosti«, iako su našoj marksističkoj literaturi stekli pravo građanstva, predstavljaju slab prevod, jer nisu u duhu našeg jezika. Nije, naime, politički ili ekonomski otuđena ličnost, nego su od nje otuđena, njoj su oduzeta, ekonomska i politička prava u kapitalističkom društvu. Detaljnije o ovom vidi M. Kangrga: *Etički problemi u djelu Karla Marksa*, izd. Naprijed, Zagreb, 1963.

³ Postoji veliki broj raznih definicija ličnosti, no, po suštini, većina obuhvata uglavnom iste elemente. Pregledna i detaljna informacija o tome može se naći u djelu dr Rot Nikole: *Psihologija ličnosti*, izd. Zavoda za izdavanje udžbenika SRS, Beograd, 1963. god. str. 5—8.

Intelektualne sposobnosti. Za obavljanje bilo kog posla, za vršenje bilo koje funkcije u društvu uopće pa, prema tome, i u Armiji — potrebne su, pored motiviranosti (potreba, volja, želja) odgovarajuće kvalifikacije, pri čemu se pod kvalifikacijama podrazumjevaju urođene intelektualne dispozicije⁴ koje su se utjecajem sredine i učenjem, radom, vježbom razvile u odgovarajuće intelektualne sposobnosti.

Razumije se samo po sebi da različite vrste poslova (funkcija) zahtijevaju i različite kvalifikacije, odnosno posjedovanje odgovarajuće količine i vrste znanja (vještine). Budući, pak, da je izgradnja savremene Armije u miru i njena upotreba u eventualnom ratu veoma širok, kompleksan i složen posao, razumljivo je da se od onih koji žele da uspješno obavljaju taj posao traži adekvatno, dakle veoma široko, obimno i kompleksno znanje iz raznih područja nauke. Da je to tako najbolje se vidi, na primjer, iz činjenice da se ne samo kao uslov za prijem u škole JNA traži relativno široka i solidna opća naobrazba, nego se i u vojnim školskim programima predviđa oko 25—30% vremena za daljnje proširivanje i učvršćivanje baš tih općih znanja.

Postoji više razloga koji kategorički diktiraju potrebu stalnog učenja, stalnog proširivanja općih znanja svakog pripadnika Armije, a prvenstveno svakog starješine.

Prije svega, naše tzv. vojnostručno znanje, naša verziranost u taktici i u eksploataciji ratne tehnike, što se ide dalje, sve su više uslovljeni općim obrazovanjem. Savremeni vojnik, kome izrađuje oružje čitava plejada naučnika, instituta, tvornica, na bazi primjene principa raznih egzaktnih nauka (matematike, fizike, kemije, atomistike, elektronike, itd.), mora da i sam posjeduje dobar dio znanja iz tih domena, ako želi da maksimalno iskoristi prednosti svog oružja, odnosno da maksimalno iskoristi sve slabosti sličnog oružja u rukama neprijatelja.

Našoj Armiji potrebni su prije svega vojnostručno verzirani vojnici, starješine. No, to nije i sve. Da bi Armija u slučaju nužde u punoj mjeri izvršila svoju ulogu i zadatke neophodno je da njen lični sastav ima jedinstven filozofski pogled na svijet, koji daje smisao svemu što ti ljudi doživljavaju i rade ili, drugim riječima, da lični sastav bude ideološko-politički vaspitan u skladu s ciljevima i zadacima zbog kojih naša Armija i postoji. S obzirom na socijalistički karakter naše Armije, filozofski pogled na svijet njenog starješinskog sastava može biti samo dijalektičko-materijalistički. No, da bi neki pojedinac akceptirao takav filozofski pogled na svijet racionalno, umom (a ne samo emotivno — povjerenjem), potrebna mu je široka opća naobrazba⁵.

⁴ Naučno je utvrđeno da savremeni normalan čovjek posjeduje već po rođenju određeni kvocijent inteligencije, tj. da posjeduje urođene dispozicije za intelektualni razvoj. To su zapravo prirodne osnove za razvoj takozvanih primarnih, mentalnih sposobnosti govora, razumijevanja govora, operisanja brojevima, za predstavljanje prostora, memoriranje, optičke percipacije i najvažnija od svih — sposobnost rezonovanja, tj. rješavanje problema putem mišljenja.

⁵ Ukazujući na tijesnu povezanost i međusobnu uslovljenost općeg i ideološkog obrazovanja drug Tito je rekao: »Pošto među radnicima postoji vrlo jaka i proširena težnja da podignu svoj nivo općeg obrazovanja, treba učiniti sve da im se to omogući, jer će samim tim lakše ići i ideološko obrazovanje«. Vidi Tito, *ibid*, knjiga VII, str. 255.

Našoj socijalističkoj Armiji potrebni su ljudi *usmjerene, ideološki kultivisane snažne volje*. Već sva složenost i težina mirnodopske izgradnje Armije zahtijevaju takvu volju, a o eventualnim ratnim naporima i opasnostima da se i ne govori. Međutim, da bi se nešto istinski snažno htjelo potrebno je taj objekt volje, taj cilj djelovanja poznavati, potrebno je biti duboko svjestan njegove nužnosti i društvene i lične korisnosti od postizanja tog cilja.

Osnovne pretpostavke za razvoj takve ideološki usmjerene snažne volje — snažne u smislu nezadržive težnje i aktivnosti u kretanju ka određenom zajedničkom cilju — objektivno postoje. To je, prije svega, duboko humana marksistička ideologija koja sama po sebi potencijalno otvara perspektive, stvara preduslove za razvoj volje za život, za rad, za borbu; to su, dalje, ciljevi i principi izloženi u Programu SKJ; to su fundamentalne postavke Ustava SFRJ; to su, napokon, ogromni, već postignuti rezultati u izgradnji socijalizma (bez obzira na sve privremene nedostatke i teškoće).

Ali da bi te pretpostavke kod svakog pojedinca došle i do praktičnog izražaja, da bi se zaista ispoljile kao stimulans pri formiranju, usmjeravanju i jačanju njegove volje, potrebno je još i da se suštinski poznaju te pretpostavke. Potrebno je, dakle, čitati, učiti, raditi, vaspitavati se.⁶

Armiji su potrebne snažne ličnosti, ljudi čvrstog karaktera. O karakteru, kao ukupnosti moralnih osobina, biće riječi na posebnom mjestu. Ovdje se o karakteru pojedinca može govoriti samo utoliko ukoliko je uslovljen intelektualnim sposobnostima neke ličnosti. Ako se, naime, karakter neke ličnosti mjeri principijelnošću, istinoljubivošću, pravičnošću, poštenjem i uopće poštovanjem društveno usvojenih normi morala od strane dotičnog pojedinca ili praktičnim ispoljavanjem određenih društveno pozitivnih voljnih manifestacija (upornosti, odlučnosti, hrabrosti, itd.) — sigurno je da se o snažnoj ličnosti takvog pojedinca, o njegovom jakom (pozitivnom, dobrom, svijetlom) karakteru može govoriti samo ako i kad taj pojedinac *poznaje* relevantne činjenice, kad *zna* što je materijalna istina u svakom konkretnom slučaju gdje treba da se ispolji njegova volja (odlučka), njegov karakter; kad *zna* šta je društveno dobro, a šta loše; kad *poznaje* osnovne odnose između ličnih i društvenih interesa itd. Obratno, ukoliko određeni pojedinac ne raspolaže potrebnim *znanjima* i spoznajama, stalno je u njegovom praktičnom radu i odnosima prisutna opasnost od neobjektivnosti, nepravde, neprincipijelnosti i slično. Prema tome, i karakter pojedinca u svom formiranju i u svojoj praktičnoj manifestaciji uslovljen je, na određen način, znanjem koje se stiče stalnim i usmjerenim učenjem, čitanjem, radom.

Našoj Armiji su potrebni svjesno disciplinovani vojnici i starije. Ako svjesna disciplina znači izvršavanje svih naređenja s voljom i razumijevanjem nužnosti i korisnosti takvog postupanja — odmah je vidljiva najtješnja povezanost, uslovljenost i ovisnost svjesne discipline o intelektualnoj razvijenosti ličnosti. A pošto se »na svijest ljudi

⁶ Jaku volju mogu posjedovati i intelektualno i moralno nerazvijene ličnosti ali njena snaga tada izvire iz elementarnog nagona za samoodržanjem. Budući neregulisana umom i društvenim moralom, takva volja se u praksi najčešće ispoljava u negativnom smislu po društvo.

može djelovati samo ako se sagledaju uzroci koji dovode do njenog jačanja, a to znači ako se *razvija aktivnost koja neprekidno mijenja i bogati* pojedinačnu i društvenu svijest⁷ — (podvukao M.J.) — to govoriti o potrebi svijesti, svjesnog zalaganja i boriti se za svjesnu disciplinu znači, zapravo, boriti se za proširivanje znanja, za poznavanje određenih zakonitosti na kojima počiva i razvija se čitavo društvo, pa i Armija kao društvena organizacija; boriti se za suštinsko poznavanje ciljeva zbog kojih postoji Armija; boriti se za spoznaju društvenih i ličnih koristi od postojanja svoje Armije; boriti se za poznavanje dubljih razloga koji iziskuju disciplinovano izvršavanje armijskih propisa; ukratko, boriti se za šira i dublja znanja nego što je samo poznavanje pozitivnih armijskih strojevitih, taktičkih, tehničkih i drugih propisa. Poznavanje tih pravila i propisa uslov je da bi se moglo pravilno postupati, ali nije i motiv da bi se svjesno postupalo. *Za svjesnu i voljnu motivisanost potrebno je više, šire i dublje znanje — opće i političko-ideološko.*

Na osnovu izloženog nije teško zaključiti kakav ogroman značaj za daljnje jačanje naše Armije ima razvoj intelektualnih sposobnosti njenih pripadnika. Razvijati intelektualne sposobnosti znači, dakle, stalno i trajno čitati, učiti, vježbati i time stvoriti i obezbijediti prvi uslov uspješnog stvaralačkog rada, uslov svjesnog i voljnog djelovanja, uslov primjernog ispoljavanja snažnog karaktera u međusobnim odnosima. Jedva da je nužno podvlačiti da starješine i komunisti u JNA imaju za takva naprezanja ne samo najveću potrebu nego i obavezu.

Karakterne osobine. Pozitivne karakterne osobine ličnosti su ona njena svojstva koja joj obezbjeđuju da uprkos svih prepreka u praksi dosljedno i nepokolebivo poštuje norme morala (etike) zajednice kojoj pripada.⁸

Prema tome, karakternost ili moralnost i nije ništa drugo nego jedan od oblika društvenosti, društvene svijesti čovjeka. Ona počinje ondje i kada čovjek svoju individualnost usklađuje ili podređuje zahtjevima zajedničkog života s drugim ljudima.⁹

Međutim, upravo tu — tj. u činjenici da pojedinac mora savladati niz prepreka da bi u praksi dosljedno slijedio društvene moralne norme, da potčinjava svoju individualnost interesima zajednice — i počinju sve poteškoće; u tome i leži sva delikatnost i ozbiljnost moralnog oblikovanja ličnosti, odnosno razvoja njenih karakternih osobina; odatle i proizlazi goruća potreba stalnog rada na razvoju karakternih moralnih osobina pripadnika JNA.

Prije svega, u čovjeku, kao i u svakom drugom živom biću, duboko su usađena dva osnovna nagona — za samoodržanjem i za održanjem (produženjem) vrste — koji izazivaju aktivnost pojedinaca i

⁷ V. Vlahović, *Aktuelni i idejni problemi i uloga SKJ, VI plenum CK SKJ*, izd. Komunist, 1964. god., str. 13.

⁸ Teško je nabrojati sve norme našeg socijalističkog morala, ali za ovu temu smatramo dovoljnim ako se navedu samo one najvažnije, kao što su: istinoljubivost, principijelnost, humanost, pravičnost, pravdoljubivost, poštenje, iskrenost, samopožrtvovanost, druželjubivost, upornost, hrabrost, samodisciplina, štedljivost, marljivost, skromnost — a za komuniste i starješine u Armiji još i — primjernost.

⁹ V. Pavićević: *Uvod u etiku*, izd. Kultura, Beograd, 1963. str. 15.

snažno utječu na njegovo ponašanje.¹⁰ Ti biološki nagoni su, naravno, već zbog svog porijekla, zbog svoje prirode, asocijalni, amoralni. Međutim, tokom svog razvoja čovjek se postepeno, ali sve čvršće i čvršće, počeo ubjeđivati da je upravo radi njegovog samoodržanja i produženja vrste potrebno da se udružuje, da bi tako udružen i organizovan, svojim radom obezbijedio, pored ostalog, i zadovoljenje svojih osnovnih nagona. Ali, to udruživanje automatski je pojedincu nametnulo izvjesna ograničenja koja su se postepeno oformila kao zakonske ili moralne (etičke) društvene regule. Prema tome, u krajnjoj liniji, sva ona ograničenja, sve one prepreke, sve one (zakonske ili moralne) obaveze koje su na prvi pogled usmjerene protiv interesa odnosno slobode, zadovoljenja potreba (nagona) pojedinca — u suštini ipak postoje upravo radi zadovoljenja tih potreba. U tome se i ogleda pomirenje, odnosno razrješnje, osnovne suprotnosti između pojedinca i zajednice. U tome baš i leže za pojedinca sav značaj i ogromna vrijednost i korisnost poštivanja društvenih, moralnih (i zakonskih) normi.

Zato je, pri formiranju moralnog lika, pri razvoju karakternih osobina ličnosti neophodno da svaki pojedinac najprije shvati ovu suštinsku relaciju između pojedinca i zajednice. Poslije toga, akceptiranje i praktično uvažavanje svake pojedine društveno usvojene moralne norme ide već mnogo lakše.

Gledano iz ovog aspekta, razvoj karakternih ili moralnih osobina za pripadnike Armije postavlja se kao imperativna potreba prvog reda. Radi ilustracije uzećemo samo nekoliko primjera iz ratnih i mirnodopskih uslova života i rada Armije.

Prvi primjer. U ratu, u borbi, logično, pojedincu prijeti ranjavanje ili smrt. Smrt je neposredna negacija osnovnih prirodnih nagona te je, na prvi pogled, prirodno što pojedinac nastoji da to izbjegne, to jest da, slijedeći taj nagon, odloži smrt ili izbjegava takvu situaciju u kojoj može poginuti. S druge strane, od svakog pojedinca se traži hrabrost, upornost, poslušnost, borbena disciplina, drugarstvo, samopožrtvovanje itd. — što je sve, također na prvi pogled, u suprotnosti sa pomenutom njegovom nagonskom potrebom. Najveća mogućna dilema za pojedinca je, dakle, tu. I sad ukoliko on nije moralno formiran, ukoliko njegove karakterne osobine nisu razvijene uopće ili bar ne toliko da nadjačaju nagonski, prirodni biološki motiv njegovog postupka u konkretnom slučaju — on će se sigurno povesti za prirodnim nagonom te će pokušati sve, pa, pored ostalog, i da napusti svoj borbeni položaj samo da bi izbjegao opasnost ranjavanja ili pogibije. Međutim, ako je taj pojedinac blagovremeno, tj. prije nego je došao pred takvu dilemu, shvatio da su hrabrost, upornost, poslušnost, samopožrtvovanje i sve ostalo što se traži od njega i svih drugih pojedinaca njegove jedinice, Armije, nacije,

¹⁰ U psihologiji je usvojeno da su motivi pokretačke snage koje izazivaju aktivnost pojedinca i upravljaju njome. Prema porijeklu oni su ili organsko-biološke (urođene) ili sociološke prirode (dakle stečene). Biološki (urođeni) motivi su: motiv (potreba) za hranom i pićem, seksualni motiv, materinski motiv, motiv (potreba) za toplotom, motiv izbjegavanja boli, motiv (potreba) za odmorom i snom i sl. Zadovoljenje bioloških motiva izražava se bilo radi održavanja jedinice, bilo radi održavanja (produženja) vrste; zato je sasvim umjesno reći da su čovjeku urođena dva navedena osnovna nagona. (Detaljnije o ovome vidi: Dr Rot Nikola, *Ibid*, str. 75—90.)

upravo najvažniji uslovi da se pobijedi neprijatelj i da se jedino kroz pobjedu nad onim ko ga želi usmrtiti obezbjeđuje i njegov život i sloboda, i zadovoljenje svih njegovih drugih potreba — spoznaja te osnovne istine će doprinijeti sigurno da takav pojedinac u praksi, u borbi, zaista ispolji one moralne kvalitete, one karakterne osobine o kojima je riječ. Blagovremenim i pravilnim vaspitanjem i upornim samovaspitanjem, dakle razvojem karakternih osobina svakog pojedinca i njegovan-
njem u njemu drugih društvenih motiva¹¹ on se osposobljava da nadvlada elementarne biološke nagone i to baš radi zadovoljavanja tih nagona.

Drugi primjer. Svaki čovjek teži da se oslobodi raznih ograničenja i ukalupljenja. Međutim, određena ograničenja su društveno neophodna. Za Armiju je neophodna poslušnost, disciplina, marljivost, štednja i sl. — te moralne norme su u Armiji dobile i svoju zakonsku snagu. Postoji sukob želje ličnosti za samostalnim, slobodnim djelovanjem i društvenog interesa da se ličnost uključuje u organizaciju, konkretno Armiju koja se ne može ni zamisliti bez principa poslušnosti, subordinacije i sl. U našim sadanjim uslovima velikog razmaha istinske socijalističke demokratije i samoupravljanja sve je delikatnije, sve teže i sve složenije moralno oblikovati, usmjeravati i razvijati karakterne osobine pripadnika Armije u službeno radno vrijeme (u vojnim školama i jedinicama). Ukoliko je baš u vezi s tim važnije i potrebnije samovaspitanje, samougradnja u slobodnom vremenu svih pripadnika Armije, a u prvom redu, naravno, starješina i komunista, kao vaspitača svih ostalih.

Početak razrješavanja i ove suprotnosti leži u spoznaji da Armija, kao specifična oružana organizacija, može da se održi i da dalje jača samo na principu bezuslovne poslušnosti. Kad pojedinac shvati tu osnovnu istinu, akceptiranje svih ostalih armijskih normi (moralnih i zakonskih) i njihovo praktično poštovanje na ovom planu ide bez posebnih poteškoća.

Treći primjer. Odnosi u Armiji između pretpostavljenih i potčinjenih regulisani su zakonskim i drugim vojnim propisima, pri čemu su u temelje svih tih propisa uloženi naši socijalistički moralni principi objektivnosti, pravičnosti i sl. No, kako u beskrajnom broju raznih slučajeva i praktično obezbjeđiti objektivnost, pravičnost — ovisi ne samo o solidnom poznavanju tih propisa, nego i o moralnom profilu onih koji te propise primjenjuju. Vojnim propisima također je tačno regulisano ko, kome, kada, o čemu i kakve izvještaje podnosi, pri čemu je posebno precizirano da ti izvještaji budu blagovremeni, konkretni, da odražavaju stvarno stanje, znači da budu istiniti, itd. Ali koliko će ti izvještaji biti zaista *istiniti* i kakve će odluke na osnovu njih donijeti nadležni starješina ovisi ne samo o stručnom znanju potčinjenog izvjestioca, odnosno nadležnog starješine, nego i o stepenu razvijenosti njegovih karakternih osobina. Jer, ako bi se, na primjer, nadležni starješina postavio birokratski, tj. da donese odluku bez dovoljnog poznavanja

¹¹ Najvažniji od svih motiva je gregarni motiv ili težnja za društvom; motiv lične afirmacije ili težnja pojedinca da ga drugi priznaju kao ličnost određene specifične vrijednosti; motiv sigurnosti ili težnja za obezbjeđenjem egzistencije itd. Pravilno njegovani i usmjereni, ovi motivi kompletiraju moralni profil pojedinca, čine lično i društveno vrednijim njegove karakterne osobine.

stvari; ili ako bi se postavio neprincipijelno, te se prema jednom predmetu ili licu odnosno apriori s povjerenjem, a prema drugom apriori s nepovjerenjem — čime se može nanijeti Armiji ne samo velika materijalna šteta, nego i zadati težak udarac međusobnim odnosima koji su za nju najvažniji — tu se očigledno ne bi radilo samo o općem ili vojnostručnom znanju ili neznanju, nego bi bile u pitanju norme našeg morala. Itd. S obzirom, dakle, na razgranati i veoma dinamični život Armije svakodnevno se stavljaju kroz najrazličitije praktične situacije na probu moralne osobine njenih pripadnika, a naročito starješina i komunista, stavljaju se u iskušenje njihove karakterne osobine kao što su istinoljubivost, pravičnost, poštenje, principijelnost.

Iz navedenih primjera vidi se složenost, obimnost, značaj i nužnost neprekidnog razvijanja karakternih osobina svakog pripadnika Armije.

Posebna teškoća pri razvoju karakternih osobina ličnosti je u činjenici da, za razliku od intelektualnih sposobnosti, dijete u moralnom pogledu gotovo ništa ne nasljeđuje od roditelja, dok istovremeno donosi na svijet sve one nagone koji se, mjereni sa društvene tačke gledišta, manifestuju asocijalno.

Napokon, činjenica da se sredina u kojoj se formira moralni profil pojedinca stalno i veoma dinamično mijenja, i to od njegovog rođenja do smrti, kategorički iziskuje neprekidna naprezanja svih onih koji na ovaj ili onaj način aktivno učestvuju u tom formiranju.¹² Ovaj zahtjev stoji u punoj mjeri i kad je riječ o samovaspitanju, tj. o naprezanjima svakog pojedinca da u slobodnom vremenu učini sve moguće da doprinese razvoju i usavršavanju svojih etičkih osobina. Čitanje lijepe literature, gledanje dobrih filmova ili pozorišnih predstava, posjećivanje odgovarajućih predavanja itd. samo su neki od prijatnih i korisnih oblika samoizgradnje, sopstvenog vježanja vlastitog karaktera u slobodno vrijeme.

Ako ovaj zahtjev stoji pred svakim pripadnikom Armije, razumljivo je da u najpunijoj mjeri stoji pred starješinama i komunistima koji, kao vaspitači drugih, moraju na riječi i djelu biti bolji, moraju u svemu biti primjer.

Van sumnje je da svaki u ove svrhe utrošeni sat slobodnog vremena predstavlja racionalno, i društveno i lično duboko opravdano korišćenje raspoloživog vremena.

Osobine temperamenta. Nepravilno je shvatanje da razvijenost neke ličnosti u intelektualnom pogledu, uz ostale povoljne objektivne

¹² Potpuno su nenaučna neka, doduše izolovana mišljenja da regruti dolaze u vojsku već oformljenog karaktera i da se tu malo što može učiniti. Dok se inteligencija čovjeka zbog određenih bioloških zakonitosti razvija, prema rezultatima nekih naučnih istraživanja samo do njegove 20-te, a po nekim posljednim ispitivanjima i do 50-te godine života, dotle razvoj, porast ili opadanje, ukratko mijenjanje moralnih osobina pojedinca teče stalno, od prvih pouka koje djetetu daju roditelji, do njegove biološke smrti. Ovo je sasvim logično, jer osnovni prirodni nagon za održavanjem jedinke djeluje od rođenja do smrti, a isto tako djeluje, kao drugi faktor, i stalno promjenljiva sredina u kojoj taj pojedinac živi. Prema tome, baš u Armiji, kao naročito solidnoj i za ove svrhe veoma podesnoj organizaciji, ima i te kako i mjesta, i potrebe i mogućnosti da se utječe na pozitivno formiranje karaktera njenih pripadnika.

okolnosti, garantira njenu efikasnost u radu, human odnos prema ljudima i pošten odnos prema materijalnim dobrima zajednice. Praksa pokazuje da su za pravilan odnos pojedinca prema sredini u kojoj živi i radi, osobine njegova temperamenta, njegova emotivna razvijenost, isto tako važne kao i njegove intelektualne i moralne kvalitete. Da bi se neko u određenoj situaciji iskazao kao moralna individua, potrebno je da, pored intelektualne sposobnosti racionalnog shvatanja bitnih elemenata te situacije, bude sposoban i da u njoj i osjećajno doživljava svoje postupke kao dobre ili loše i da ih prećutno ili javno ali iskreno odobrava, odnosno osuđuje. »Za moralnost potrebno je imati, odnosno razviti kod sebe i saosjećanje s drugim ljudima i gotovost da im se pomogne«. ¹³

Veće ili manje zapostavljanje ovih istina u shvatanjima ima i odgovarajuće reperkusije u praksi.

I u Armiji, prilikom izbora novih pitomaca, na primjer, posvećuje se velika pažnja intelektualnim, moralnim i fizičkim kvalitetima s kojima se kandidati javljaju na konkurs, dok se pitanje njihova temperamenta uopće ne postavlja ili se postavlja krajnje šturo i posredno. Kroz školske svjedodžbe i ostale dokumente kao i raznim testovanjima, nastoji se što je moguće preciznije izmjeriti dimenzije intelektualnog i moralnog profila i psihofizičke kondicije svakog pojedinog kandidata, dok o takvim njihovim karakteristikama temperamenta kao što su: vedrina, emocionalna zrelost, sigurnost, samostalnost, tolerantnost i sl. niti kandidati raspolažu s bilo kakvim dokumentima, niti se praktikuje odgovarajuće testovanje koje bi obezbijedilo kakvu-takvu predodžbu o ovim njihovim vrednotama.

A činjenica je, međutim, da su osobine temperamenta starješina i komunista u složenim i relativno teškim uslovima života i rada Armije u miru i još težim i složenijim uslovima u ratu od presudnog značaja za uspostavljanje, održavanje i njegovanje međusobnih odnosa i stvaranje i održavanje drugarske, tople atmosfere kao osnove za stvaralački rad u miru i borbeni elan u ratu.

Samopouzdanje starješine, na primjer, kao osjećanje da može učiniti sve što želi, nije bitno samo za njegovo lično ponašanje, kao nosioca te osobine, nego i za njegove potčinjene. Jer ova, kao i svaka druga unutarnja vrijednost (ili slabost) starješine dolazi u ovoj ili onoj situaciji do spoljnog izražaja, što potčinjeni i te kako zapažaju, ocjenjuju i, što je najvažnije, poravnavaju prema tome i svoje držanje i ponašanje. Ili, na primjer, vedrina starješine u miru, a osobito u ratu, zrači na vojnike i otvara im perspektive i podiže kod njih volju za rad, za borbu, dok u drugog starješine njegova stalna potištenost, namrgođenost djeluje na okolinu sasvim suprotno. Ili, na primjer, tolerantnost nekog starješine kao emotivna osobina, koja se ogleda u razumijevanju za eventualne slabosti drugih — što ne znači truli liberalizam i nereagiranje na nečije svjesno učinjene greške pri svakodnevnom rješavanju sitnijih ili krupnijih problema potčinjenih — odražava se neporedivo povoljnije na jedinicu, nego tome suprotna osobina nekog drugog starješine, koja se ogleda u stalnom sumnjičenju u poštenje i iskrenost potčinjenih, u stalnom traženju njihovih grešaka. Ukratko, sigurno je da će starješina čiji se temperament odlikuje vedrinom,

¹³ V. Pavićević, *Uvod u etiku*, izd. *Kultura*, Beograd, 1962. str. 50.

uravnoteženošću, živošću, samostalnošću, prijateljskim odnosom prema drugima, socijalnom inicijativnošću, hladnokrvnošću itd. — biti efikasniji u poslu, dakle više će doprinosti stvaranju atmosfere u komandi i jedinici i lakše uspostavljati i njegovati zdrave odnose, nego neki drugi koji se odlikuje potištenošću, mrgodnošću, uvučenošću u sebe, tromošću, nesigurnošću u sebe, sumnjičavim odnosom prema drugima, pasivnošću, nervozom i sl.

Potreba i značaj ovih osobina našeg čovjeka ističe se i u Programu SKJ u kojem se, pored ostalog, kaže: »Nova uloga fabrike, zadruga, komune, škole, porodice, društvenih organizacija sastoji se u razvijanju odnosa iskrenosti, povjerenja, čovjekoljublja, razumijevanja, trpeljivosti, uzajamne saradnje i pomoći, jednom riječju ljudskih simpatija i drugarstva među ljudima«. ¹⁴

I osobine temperamenta podliježu u svom razvoju utjecaju faktora: nasljeđa, sredine i lične aktivnosti svakog pojedinca. Za našu temu, naravno, važan je i ovdje ovaj treći faktor, tj. činjenica da svaki od nas može aktivno utjecati na izmjenu, poboljšanje, i razvoj svojih emotivnih osobina u društveno pozitivnom smislu. Iz takve objektivne mogućnosti, a s obzirom na značaj i potrebu razvoja ovih ličnih osobina proizlazi i naša društvena (armijska) obaveza da učinimo sve što je u našim dometima da, pored ostalog, i samoizgradnjom razvijamo pozitivne osobine svog temperamenta, te da ih, koristeći dio svog slobodnog vremena, proširimo do maksimalno mogućih granica, a sve radi osposobljavanja za što efikasnije obavljanje svojih starješinskih i partijskih dužnosti.

Život i rad u službeno, radno vrijeme u komandama i jedinicama pruža svakom pripadniku naše Armije izobilje mogućnosti, i najrazličitijih praktičnih situacija za razvoj i njegovanje pozitivnih (i prigušivanje negativnih) osobina temperamenta, za oplemenjivanje svakog pojedinca (saosjećanje, drugarska pomoć, međusobno poštovanje, simpatije itd.). Osim toga, sama upućenost pojedinca na kolektiv i budnost i pozitivan, kritički odnos kolektiva i Osnovne organizacije SKJ i njihovo reagiranje na bilo koju negativnu pojavu ove vrste spriječavaju razvoj negativnih emotivnih osobina pojedinca (egoizma, svireposti, mržnje, nepovjerenja, itd.).

U vezi s tim valja reći da se već zbog same činjenice što su u ličnosti integrirane osobine temperamenta, intelekta, karaktera i fizičke konstitucije, sredstva i metode za razvoj osobina temperamenta mogu i moraju se, barem djelimično, podudarati sa sredstvima i metodima za razvoj intelektualnih i karakternih osobina i to kako pri izgradnji (obuci i vaspitanju), tako i pri samoizgradnji pojedinca. ¹⁵

Psihofizička kondicija. Kolika je potreba i kakav značaj za našu zajednicu imaju fizička snaga i zdravlje stanovništva vidi se i po tome što je u *Programu SKJ* »poboljšanje fizičkog zdravlja, naročito razvi-

¹⁴ VII Kongres, Program SKJ, izd. *Kultura*, Beograd, 1958, str. 1029.

¹⁵ Poznato je, na primjer, Lenjinovo mišljenje o utjecaju književnosti, umjetnosti i posebno muzike na emotivni razvoj ličnosti: »Ne znam ništa ljepše od *Appassionate*. Mogao bih da je slušam svaki dan. Ali, ne mogu da slušam muziku, ona djeluje na živce: obuzme me želja da govorim nježne gluposti i da milujem ljude po glavi« (V. I. Lenjin: *O književnosti*, izd. *Kultura*, Beograd, 1949, str. 126).

janjem fizičke kulture i tjelesnog vaspitanja kao uslov za normalan stvaralački rad¹⁶ postavljeno među osnovne, najvažnije ciljeve obrazovanja i vaspitanja mladih generacija.

Gledano iz aspekta odbrane zemlje u eventualnom ratu i pri upotrebi savremene ratne tehnike, notorno je da bi fizičko zdravlje i psihofizička izdržljivost čitave nacije, a posebno vojnika i starješina, imali za uspjehe u borbi neuporedivo presudniji značaj nego ikad ranije.

Ostajući u okvirima teme, za nas su ovdje interesantna dva momenta. Prvo, razvoj fizičke i psihičke izdržljivosti čovjeka radi povišavanja proizvodnosti i odbrambenih sposobnosti zemlje, što predstavlja primarnu društvenu funkciju »tjelovježbe«, ne može se tretirati odvojeno od razvoja ostalih osobina ličnosti. Na to su ukazali već utemeljivači savremene fizičke kulture, naučno dokazavši, teoretski i praktično, da je čovjek fizičko i duševno jedinstvo; da slabost tijela vodi slabosti duha da najviša intelektualna kultura bezfizičkog vaspitanja daje nepotpune ličnosti bez zdravlja, bez radosti života i ljepote, itd. Za razvoj fizičkog zdravlja i snage potrebno je obezbijediti prvenstveno dva uslova: prvo, pravilno shvatanje svakog pojedinca o dubokom društvenom značaju i ličnoj potrebi i korisnosti tjelovježbe i, drugo, osigurati odgovarajuće vrijeme i sredstva za sistematsko vježbanje. Osnivači moderne gimnastike naučno su razradili pitanje vremena, te se i mi u Armiji ovim možemo koristiti u priličnoj mjeri.¹⁷

Drugi interesantan momenat povezan je s pojavom nove funkcije tjelesnog vaspitanja. Svi, naime, osnovni uslovi života i rada u našoj socijalističkoj zajednici, pa prema tome i u Armiji, sazrijeli su već danas do te mjere da se pored pomenute primarne, klasične, društvene funkcije tjelesnog vježbanja — povećanje tjelesnih sposobnosti radi povišavanja proizvodnje i odbrane zemlje — može praktično postaviti i pitanje nove, lične funkcije u ovoj vrsti naše djelatnosti.

¹⁶ VII Kongres, Program SKJ, Stenografske bilješke, izd. Kultura, Beograd, 1958, god., str. 1079.

¹⁷ Johan Friedrich Hristofor Gutsmuts (1759—1840), jedan od pionira i najvećih tvoraca moderne gimnastike, govoreći o metodi korišćenja slobodnog vremena u svom djelu *Gimnastika za mladež* dao je na osnovu dugogodišnje studije i praktičnih eksperimenata, pored ostalog, i posebnu »Tablicu«, iz koje se vidi kakvu pažnju, odnosno koliko vremena valja posvetiti ovom pitanju:

God. starosti	Spavanje	B u d n o s t a n j e			
		Ukupno	Intelektualni rad	Odmor, jelo, ostalo	Ostaje za tel. obrazov.
7	9	15	1	4	10
8	9	15	2	4	9
9	9	15	3	4	8
10	8	16	4	4	8
11	8	16	5	4	7
12	8	16	6	4	6
13	8	16	7	4	5
14	7	17	8	4	5
15	7	17	9	4	4

Ova tablica, iako stara 150 godina, potpuno odgovara našim savremenim shvatanjima i potrebama o racionalnom korišćenju slobodnog vremena, uz napomenu da Gutsmuts predviđa sve one časove pokazane u posljednjoj rubrici za sistematska tjelesna vježbanja, igre i uopće sve najrazličitije vrste razonode u pokretu. (Vidi časopis *Fizička kultura* br. 788, izd. 1959, Beograd, str. 825—832.)

U čemu se sastoji ta nova, druga funkcija tjelesnog vaspitanja i fizičkog jačanja?

Historijski posmatrano, fizička snaga, izdržljivost i uvježbanost primarno su bili potrebni čovjeku za podmirivanje njegovih najelemenarnijih bioloških potreba — za samoodržavanje kroz lov i za samoodbranu od divljih zvijeri i zaštitu od prirodnih nepogoda.

U višoj fazi razvoja proizvodnih snaga — industrijske proizvodnje, kapitalizma i s tim uslovljenih imperijalističkih ratova koji su zahtijevali i omogućavali paralelan razvoj i odgovarajuće ratne tehnike — fizička komponenta bila je potrebna čovjeku u suštini za iste ciljeve, ali kvantitativno u znatno većoj mjeri. Industrijska proizvodnja i ratna tehnika u kapitalističkim uslovima pretvorile su one prirodne nepogode u društvene i proširile ih do enormnih razmjera. Naime, pri surovoj beskrupuloznoj kapitalističkoj eksploataciji svih vrednota čovjeka, a u prvom redu njegove fizičke snage, i strahovitom dejstvu masovnog vatrenog oružja bila je potrebna mnogo veća psihofizička kondicija da bi ljudi mogli izdržati sve one napore koje su nametali takvi uslovi.

Najnovije doba, doba atomske energije i elektronike i doba nezadrživog širenja socijalizma, unosi novi kvalitet u ovaj kvantitativni proces historijskog narastanja nužnosti za psihofizičkim jačanjem ljudi. Zapravo, u tom procesu dolazi do kvalitetnog skoka. Naime, što dublje ulazimo u socijalizam, što se više bližimo komunističkom društvu, što se više usavršavaju tehnička sredstva proizvodnje, oslobađajući čovjeka na sve većem broju radnih mjesta od teškog fizičkog napora, što su manji izgledi da se međunarodni odnosi rješavaju putem rata — utoliko uz onu primarnu, biološko-ekonomsku, funkciju fizičkog vježbanja sve više raste značaj funkcije, u smislu rekreacije, odmora, razonode, životne radosti i podmirivanja estetskih potreba savremenog čovjeka kao pojedinca.

Međutim, ta druga strana ne može zasad sasvim da potisne onu prvu, jer u naše vrijeme, kada čovječanstvo, doduše, ulazi u jednu novu, zaista ljudsku historijsku fazu svog razvoja, ali gdje još uvijek, na žalost, nije sasvim otklonjena opasnost novog rata, ona primarna i ona nova funkcija fizičkog jačanja nužno teže svom dijalektičkom jedinstvu na višem nivou. Zato se sva umna i materijalno-finansijska sredstva koja se ulažu u te svrhe najdublje i to dvostruko opravdavaju. Pri tome, naravno, mislimo na ulaganje u one grane i oblike fizičkog vježbanja, koje doprinose fizičkom jačanju i harmoničnom razvoju najširih slojeva radnih ljudi kao što su: masovni sportovi na vodi i na kopnu, plivanje, veslanje, atletika, masovna parterna gimnastika, »kros kontri«, masovno planinarenje i skijanje, igre, ples (folklor) itd., a ne ulaganja u neke spektakularne sportove koji zajednicu skupo staju, a nisu u skladu s potrebama razvoja navedenih funkcija vježbanja.¹⁸

¹⁸ Drug Tito, upućujući 4. XI 1958. godine pismo Jugoslovenskom kongresu za fizičku kulturu, pored ostalog, rekao je i ovo: »Naša fizička kultura je pretežno orijentisana na atraktivni sport. Tome se podređuje i politika izgradnje objekata i raspodjela finansijskih sredstava, a zaboravlja se da u našim uslovima samo masovna fizička kultura i masovni sport, kao jedan nerazdvojni dio, mogu zadovoljiti različite interese građana i ispunjavati zadatke koje fizička kultura ima u našoj društvenoj zajednici. Zato je neophodno u narednom periodu ova sredstva kojima će se u tu svrhu raspolagati odvojiti veći dio za one djelatnosti koje će moći da obuhvate što veći broj naših građana raznim vidovima tjelesnog sporta«.

Gledajući na savremene funkcije tjelovježbe i sporta ovako kompleksno, za našu zemlju uopće, a za Armiju posebno, nisu prihvatljiva razna apolitična, u suštini anarhistička shvatanja i praksa o takozvanom »čistom, slobodnom, individualističkom, larpurlartističkom« sportu, koja teže da se i kod nas odomaće, a prema kojima je svaka idejnost i društvena usmjerenost fizičkog jačanja ljudi likvidacija slobode ličnosti. S druge strane, nama također ne odgovaraju ni neka u drugom pravcu ekskluzivna, u stvari prevaziđena shvatanja koja su se ponegdje još zadržala i u nekim naprednim zemljama, a prema kojima fizičku snagu, zdravlje, izdržljivost građana treba podređivati isključivo interesima zajednice i podržavati samo one sportske aktivnosti koje su usmjerene na povećavanje produktivnosti i odbrambene sposobnosti zemlje. Ovakvo shvatanje, koje je po svojoj primarnoj, društvenoj komponenti potpuno pravilno, ipak je osakaćeno, jednostrano, te primijenjeno u praksi, značilo bi oduzimanje one lične, privlačne draži i unosilo bi neopravdano sivilo u mladalačku razigranost ove grane djelatnosti. Mnogo je korisnije ako se rješenje ovog problema traži u sintezi navedenih ekstremnih shvatanja. »Fizičko vježbanje se ne smije izvrnuti ni samo u sredstvo za zadovoljenje objektivnih, opšte neophodnih potreba ni samo u oblik izražavanja subjektivnih pojedinačnih, slučajnih interesa. I jedno i drugo treba da se dijalektički prožima. Zadatak svjesnih društvenih snaga na području fizičke kulture mora da bude: usklađivanje i izmirenje ovih suprotnosti.¹⁹

Ovakva kompleksna teoretska koncepcija i s njom u našoj Armiji usklađena praksa o značaju i funkcijama tjelesnog vježbanja ne samo da su u skladu s osnovnom etičkom, već citiranom postavkom Programa SKJ nego se time zadovoljavaju i neke specifične armijske potrebe. Povezanost i uslovljenost intelektualnih, emotivnih, voljnih i karakternih osobina s fizičkom komponentom, pri zdravo usmjerenom tjelesnom vježbanju i vaspitanju praktično dovodi ne samo do fizičkog jačanja pripadnika Armije nego i do novog koraka u razvoju i učvršćivanju određenih njihovih moralnih osobina i osobina temperamenta, kao što su: odvažnost, smjelost, odlučnost, smisao i osjećaj za red i disciplinu, inicijativa, kolektivni duh, solidarnost, drugarstvo, uzajamna pomoć itd. — što sve spada u vojničke vrline prvog reda.

No i ovdje valja naglasiti da se pored svih dosadašnjih uspjeha koje na ovom planu naša Armija svake godine sve više postiže — realizacijom redovnih školskih i trupnih programa za sistematsko jačanje psihofizičke kondicije, psihofizičkog zdravlja i snage svog ličnog sastava — ipak pokazuje potreba da starješine — komunisti dio svog slobodnog vremena odvajaju i za razvoj ove svoje lične komponente. Sigurno je da je ovakav utrošak slobodnog vremena ne samo jedan od najugodnijih i osobito za mlade ljude jedan od najprivlačnijih načina odmora, rekreacije i rasonode već je i za Armiju i za njih lično višestruko koristan i potreban.

Ovim svakako nije potpuno obuhvaćena i iscrpljena tema o potrebama svestranog razvoja ličnosti gledano iz armijskih aspekata. Tajna

¹⁹ Branko Polić: *Fizičko vježbanje kao kulturna djelatnost*, časopis *Fizička kultura* br. 7-8/63, str. 296.

života, sva bio-psihološka složenost čovjeka, njegovog mozga i nervnog sistema, sva složenost reakcija organizma u još složenijim uslovima savremenog društva — sve su to, pored svih neospornih uspjeha, još uvijek beskrajna područja koja iziskuju ogromna naučna istraživanja koja će i nama, pripadnicima Armije, a u prvom redu starješinama i komunistima, pomoći da *što temeljitije upoznamo čovjeka i zajednicu, sebe, svoje potčinjene i svoju Armiju u kojoj živimo, da bismo što uspješnije mogli svjesno djelovati na daljnjim promjenama, daljnjem usavršavanju oba ta faktora radi što pravilnijeg, što čovječnijeg određivanja njihovih međusobnih odnosa.*

Razumije se da je i neophodno i nemoguće da, na primjer, u pogledu općeg obrazovanja bilo ko od pripadnika Armije postane nekakav enciklopedista ili da u fizičkom pogledu dostigne najviše atletske domete. Ali je i potrebno i moguće da svaki starješina — komunista ovlada onim znanjem koje čini osnov našeg marksističkog pogleda na svijet, da razvije svoje intelektualne, karakterne i emotivne osobine i poveća svoju psihofizičku kondiciju do onih razmjera koje kategorički traži sadašnji i perspektivni dinamički razvoj naše Armije, koje su, osim toga, i nama samima nužne radi lične sreće, ličnog zadovoljstva u radu i životu. Jer, sigurno je jedno: komunista koji bi se razvijao jednostrano, ili starešina koji bi mislio da su mu dovoljno dimenzionirane lične osobine za vojne, partijske i društvene funkcije koje vrši — pogrešno bi shvatio stvari, pogrešno bi se postavio, što bi se prije ili poslije moralo štetno odraziti i na njega lično i na njegovu užu ili širu zajednicu. Zato je, pored ostalih kolektivnih naprezanja, samoizgradnje putem adekvatnih slobodnih aktivnosti u slobodno vrijeme životna potreba svakog pripadnika Armije, a u prvom redu starešina — komunista.

Vrijeme utrošeno u te svrhe zaista je racionalno utrošeno.

NAŠE REALNE MOGUĆNOSTI

Iz dosadašnjeg izlaganja moglo se vidjeti da su za razvoj ličnosti presudna i mjerodavna tri osnovna faktora: nasljeđe (biološki faktor), sredina (društveni faktor) i trajna usmjerena i intenzivna aktivnost pojedinca o čijoj se ličnosti radi (individualni faktor).

Biološki faktor. Poznato je da dijete već nasleđem donosi na svijet određeni kvocijenat dispozicija za razvoj intelektualnih sposobnosti i osobina temperamenta, a u nekoj mjeri i karakternih osobina. To je utvrdio već prije dva i po milenija grčki filozof i liječnik Hipokrat.²⁰ Značajna su otkrića XVIII i XIX vijeka u toj oblasti, a osobito rezultati najnovijih naučnih istraživanja na području biologije, biokemije, neurofiziologije i anatomije ljudskog organizma uopće, a mozga kao centra nervnog sistema i endokrinog sistema žlijezda posebno. Na osnovu

²⁰ Govoreći o ljudskom mozgu Hipokrat je, pored ostalog, rekao da bi »čovjek trebao znati da ni od čega drugog nego od mozga potječu radost, zadovoljstvo, smijeh i šala, te tuga, duboka žalost, očaj i jadikovanje. Mozgom na poseban način pohiđujemo razboritost i znanje; pomoću njega gledamo i slušamo, te spoznajemo što je nepošteno, a što je pošteno, što je zlo, a što dobro...«

nekih od njih²¹ moguće je izvući određene zaključke koji imaju praktični značaj kad je riječ o razvoju ličnosti.

Prvo, svakom normalno rođenom pojedincu pružaju se potencijalno velike mogućnosti, već zbog prirodnih kapaciteta i biokemijske strukture njegovog mozga, nervnog i endokrinog sistema, da razvije svoje osobine do relativno veoma velikih razmjera. Ovo su, naravno, samo potencijalne biološke mogućnosti, a uslov da se to zaista postigne je da se u punoj mjeri iskoristi mladost i srednje doba, kada se radom, učenjem i drugim usmjerenim aktivnostima, dakle svjesnim angažovanjem mozga može njegova vlaknasta mreža razviti do maksimuma. Drugim riječima, svaki propušteni dan, svaki propušteni čas u godinama dok su moždana nervna vlaknaca jedino sposobna da se razvijaju, znači izgubljeno vrijeme, propuštenu priliku.

Drugo, određene izrazitije osobine koje pojedinci nasljeđuju od svojih predaka također predstavljaju samo potencijalnu mogućnost. Takvi pojedinci, naime, mogu stjeći izvjesnu, ponekad i vrlo izrazitu prednost, atribut izrazitog stručnjaka, vojskovođe, majstora, učenjaka i sl., ali opet samo ako te svoje prirodene mogućnosti iskoriste, tj. ako ih učenjem i radom pothranjuju. Bez toga se prirodni talenat »suši«, ostaje jalov.²² Drugim riječima, bez rada, bez učenja, bez svjesne aktivnosti praktično nema talentiranih stručnjaka. Pa čak i najveći geniji morali su da uče da bi iskoristili svoje prirodene potencijale. Obratno, ako je nekom pojedincu već od samog rođenja naslijeđena masa nešto ispod prosijeka, potrebno je da više, češće, adekvatno angažuje svoj mozak i nervni sistem i rezultati sigurno neće izostati. Nema stvari koja se ne može naučiti, ni vještine kojom se ne može ovladati. »Znanje je

²¹ Najnovijim istraživanjima biologa, biokemičara, fiziologa, anatoma i psihologa na području izučavanja ljudskog mozga, utvrđeno je da se razvoj mozga i njegovo kvantitativno i kvalitativno povećanje i osposobljavanje za stvaralaštvo u toku života i sazrijevanja pojedinca sastoji u razvoju nervnih vlakana (dentrita) koji međusobno uvezuju neurone i ganglije, te tako omogućuju rad mozga kao cjeline. Po samoj svojoj biološkoj prirodi jedino se razvijaju osnovna nervna vlakna (neuriti) i neznatni broj dentrita preko kojih se reguliše ispoljavanje bioloških motiva, dok se uglavnom sva ostala nervna vlakna razvijaju onoliko koliko se mozak svjesno angažuje spolja, tj. srazmjerno učenju, radu i uopće aktivnosti ličnosti; da je, uz navedeni naslov, taj proces najintenzivniji u dječjačko odnosno mladalačko doba, da se kasnije usporava te da normalno prestaje oko 50. godine starosti. Proteinski molekuli mozga su ona biokemijska osnova koja omogućava primanje spoljnih utisaka i njihovo pamćenje; broj tih molekula kod normalnog čovjeka povećava se neprekidno do njegove duboke starosti putem prirodnog samorazmnožavanja i stvaranja novih. Taj proces je drugi bitan momenat u kojem se ogleda rast i razvoj mozga. Prosječan čovjek, zahvaljujući razvijenosti svojih pet osjetila i senzoričkom dijelu nervnog sistema, s jedne, i tim sve većim proteinskim kapacitetima, s druge strane, može da primi dnevno, svjesno ili nesvjesno, oko pola miliona raznih utisaka iz spoljnog svijeta, od kojih jedan dio »manje važnih« propada, dok se drugi dio usijeka, slaže u proteinske molekule kao u neka skladišta, koja zatim ljudski mozak koristi kao »sirovinu« za stvaranje raznih kombinacija, analiza, zaključaka, za stvaranje apstraktnih misli, za logično stvaralačko razmišljanje.

Zanimljivi su i mnogi drugi podaci koji se mogu, pored ostalog, naći u knjigama: J. Pfeiffera (*Tajna ljudskog mozga*, prevod s engleskog), A. J. Oparina (*Porijeklo života*, prevod s ruskog), J. Rostanda (*Odakle smo, ko smo, kuda idemo*, prevod s francuskog), R. D. Sinjelnikova (*Атлас анатомий человека* — na ruskom) i dr.

²² »Talenat obavezuje na rad« (E. Hemingway).

— kaže biolog Pfeiffer — rezultat ponavljanja, rezultat više puta zapamćenih doživljaja. Ono je posljedica neke vrste treniranja, a mozak je nešto što se samo upotrebom može usavršavati«.

Treće, prirodni odnosno prirođenim kapaciteti ljudskog mozga za prikupljanje i »usklađivanje« utisaka, novih »sirovinskih« materijala, zaista su enormni. Ali stvarni i maksimalni uspjeh i na ovom planu garantovan je jedino ako čovjek putem stalne i što intenzivnije i raznovrsnije aktivnosti svjesno teži povećavanju broja *korisnih* utisaka. Bez toga ovi kapaciteti ostaju prazni. Tek puni mozgovni sirovinski rezervoari, uz blagovremeno razvijeni mozgovni aparat za preradu tih sirovina (mreža dentrita), čine čovjeka mentalno sposobnim i time društveno korisnim i produktivnim, a uz ostale uslove i lično sretnim i zadovoljnim. (»Rodili smo se s temeljnim aparatom za spoznaju, ostalo ovisi o nama i o društvu«.)

Što se tiče četvrte psihofizičke komponente, problem je mnogo jednostavniji. Svakome je poznato da uz uslov stalnog i smišljenog tjelesnog vježbanja, poštujući i ovdje, razumije se, određene propise iz higijene tjelovježbe, zakonitosti iz fiziologije itd., može svaki pojedinac obezbijediti svome tijelu atletsku snagu i atletske izgled. I ovdje je priroda, odnosno historijski razvoj čovjeka kao biološko-društvene jedinice, dala solidnu biofizičku osnovu, dakle mogućnost, a od nas lično i od ostalih društvenih uslova zavisi koliko će se ta mogućnost ostvariti.

U vezi sa značajem biološkog faktora za razvoj ličnosti može se, s armijske tačke gledišta, zaključiti slijedeće: s obzirom na činjenicu da se u naše armijske škole i akademije primaju pitomci od 15 do 18 godina starosti i da se već pri prijemu vrši određena selekcija u odnosu na njihove intelektualne, karakterne i fizičke sposobnosti obezbijedeni su veoma povoljni biološki uslovi da se svaki od njih razvija svestrano i harmonično, naravno, uz uslov stalne, intenzivne i usmjerene aktivnosti.

Društveni faktori (sredina). Od svih mnogobrojnih činilaca od kojih je komponovana sredina²³, relevantnih za razvoj i formiranje ličnosti, svakako je najvažniji i najutjecajniji društveno-politički poredak zajednice kojoj dotični pojedinac pripada. Najvažniji je zato što taj činilac bitno utječe na sve ostale društvene faktore (porodicu, školu, Armiju, preduzeće), koji na ovaj ili onaj način utječu na formiranje ličnosti u raznim periodima njenog razvoja.

A društveno-politički poredak, u kojem su se rodile i uzrasle današnje najmlađe starješine naše Armije, oslobodio se kroz socijalističku revoluciju i dvadeset godina mirnodopskog stalnog usavršavanja svih onih atributa koji u kapitalističkoj zemlji neminovno deformišu karaktere, koji neizbježno utječu na formiranje društveno defektnih.

²³ Kad je riječ o osnovnim faktorima koji utječu na razvoj ličnosti, pod pojmom »sredina« kao jednim od tih faktora valja podrazumjevati čitav spoljni užli ili širi ambijent, sve ono što je van čovjeka pojedinca — dakle, sveukupan spoljni materijalni i duhovni svijet, sve osim njega samog i njegovog biološkog nasljeđa — s čime pojedinac dolazi u doticaj na ovaj ili onaj način od svog rođenja pa do biološke smrti: roditelji, porodica, škola, ulica, Armija, preduzeće; dalje, običaji, kultura, zbivanje oko njega, klima, nacionalna pripadnost itd., a iznad svega i važnije od svega — društvo — politički poredak državne zajednice kojoj pripada.

jednostrano razvijenih i lično nesretnih ličnosti (klasna podijeljenost, eksploatacija, nejednakost pred zakonom itd.). Razumljivo, ni kod nas nisu kroz revoluciju i tokom ovog relativno kratkog mirnodopskog razvoja socijalizma sasvim izmijenjeni svi društveni faktori koji utječu, odnosno koji su utjecali na razvoj ličnosti naših današnjih najmlađih starješina (a o starijima da se i ne govori). Roditelji rođeni i vaspitani u bivšoj Jugoslaviji sa svojim predrasudama i samo djelimično izmijenjenim shvatanjima; naše današnje građanske škole s nizom raznih slabosti programskog, pedagoškog, metodskog, materijalnog karaktera; još nedovoljno razvijene proizvodne snage i često relativno nizak standard porodica u kojima su naše mlade starješine provele djetinjstvo i dio mladalačkog doba, itd. — sve su to faktori koji su u odgovarajućem periodu njihova razvoja ostavili veće ili manje negativne otiske, što bez sumnje smanjuje i njihove sadašnje mogućnosti razvoja. Ali to je samo jedan razlog više da se kako kroz obuku i vaspitanje u našim armijskim školama, jedinicama i komandama, tako i putem samoizgradnje u slobodnom vremenu o tome vodi računa, te da se svaki pojedinac utoliko više založi da bi se tragovi ranijih negativnih utjecaja sredine što prije i što radikalnije otklonili.

No, neovisno tome, a s obzirom na činjenicu da je naša Armija kao poseban društveni faktor prožeta socijalističkim duhom, da su u njoj stvorene veoma povoljne materijalno-tehničke mogućnosti za pozitivan i intenzivan razvoj svih sposobnosti i osobina ličnosti; da se većina naših škola i jedinica nalazi u gradovima koji raspolažu raznim institucijama za kulturno-zabavni i sportski život, za obrazovanje i vaspitavanje; da je lični materijalni položaj starješinskog sastava, bez obzira na momentalne poteškoće, relativno ipak takav da više ili manje omogućava svestrani razvoj ličnosti itd. — može se reći da objektivno postoje veoma povoljne društvene mogućnosti za lični razvoj i to kako kolektivno i službeno, tako i individualno u slobodno vrijeme.

Faktor vrijeme. Postavlja se, sad, pitanje: koliko svaki od nas ima praktično vremena da iskoristi društvene uslove i svoje prirodne biološke potencijale, da poveže svoje mozgovne »centrale«, da puni i napuni svoje moždane »akubaterije«, da fizički ojača — jednom riječi, da se svestrano i harmonično razvija u skladu sa ličnim i armijskim potrebama?

Načelno, računica je vrlo prosta. Dnevno vrijeme od 24 časa dijeli se silom prirodnih zakona i društvenih pozitivnih propisa na tri podjednaka dijela: 8 sati uzima društvo po sili ustava, zakona i drugih propisa o radnim odnosima (službeno radno vrijeme); oko 8 sati uzima priroda po sili svojih bioloških zakona za pasivni odmor i bioreprodukciju (spavanje i ishrana)²⁴; posljednja trećina dana, dakle opet oko 8 sati,

²⁴ Prema rezultatima naučnih ispitivanja i njima odgovarajućih medicinskih preporuka, dužina dnevnog sna čovjeka radi odmora i bioreprodukcije treba da traje:

$$a) \text{ za uzrast do 18 godina starosti prema formuli: } S_n = \frac{18-n}{2} + 8, \text{ pri čemu}$$

» S_n « znači dnevni broj časova sna, a » n « godine starosti;

ostaje kao *slobodno vrijeme* za aktivni odmor, rekreaciju, kao i za obavljanje ostalih ličnih, porodičnih i društvenih obaveza.

Sa tačke gledišta samoizgradnje razmatra se samo ovih posljednjih 8 sati, iako se i onih prvih 8 radnih sati i te kako uključuje, kao što je ranije već nekoliko puta pomenuto, u proces razvoja ljudske ličnosti. Međutim, bila bi iluzija misliti da se u Armiji, pri postojećem metodu i sistemu rukovođenja, pri ovakvom tempu rada i pri raznim drugim obavezama, raspolaže dnevno sa punih 8 sati slobodnog vremena za odmor, rekreaciju i individualni rad, za samoizgradnju. Već veoma različiti službeni položaji kao i privatni uslovi života pripadnika Armije daju ovom dijelu vremena različite razmjere. Na primjer, pitomci, u vojnim školama i akademijama dobar dio tog vremena moraju iskoristiti za dopunsko izučavanje školskih predmeta, što praktično predstavlja produžavanje službenog radnog vremena, odnosno skraćivanje slobodnog vremena za odmor i rekreaciju, za aktivnosti druge vrste; ukrcani mornarički oficiri i podoficiri imaju razne brodske obaveze koje u praksi prelaze okvire njihovog sedmočasovnog radnog dana; starješine na višim i najvišim vojnim dužnostima konstantno su u stisci za vrijeme, uvijek im je malo 7 sati radnog vremena da bi obavili sve svoje dnevne službene poslove; mnoge se starješine nalaze pred ovim ili onim vojnostručnim ispitom, te dio svog slobodnog vremena koriste i za te svrhe; svi smo dužni kao društveno-politički radnici da se angažujemo na odgovarajući način u određenim organizacijama, itd.

Zbog svega izloženog i niza raznih drugih ličnih razloga (bolest, bolest u porodici, razne familijarne obaveze itd.) ova računica slobodnog vremena mnogo je realnija ako se uzme da u prosjeku svakom pojedincu ostaje dnevno svega oko 4 sata za ličnu samoizgradnju. Četiri sata dnevno nije veliko vrijeme. Ali, ako se uzme u obzir da starješine ostaju u našoj Armiji prosječno 20—25 godina, i imajući u vidu 65 slobodnih dana godišnje, proizlazi da svaki pojedinac u toku života i rada u Armiji — kad se odbije vrijeme potrebno za obavljanje svih obaveza — ima oko 45.000 zaista slobodnih sati, što je bez sumnje veoma mnogo.

Što se za to vrijeme može postići, ako se ono koristi zaista racionalno, planski, usmjereno? Navodimo samo jedan od više mogućnih obrazaca egzaktnog proračuna: može se informativno upoznati sa svim fundamentalnim djelima klasika marksizma (3.000 časova)²⁵, mogu se proučiti sva izabrana dijela druga Tita i osnovni radovi naših marksista, kao i drugi glavni partijsko-politički materijali (2.000 časova)²⁶; može se svakog dana po jedan čas odvajati za dnevnu štampu (5.000 časova); mogu se upoznati osnovna klasična vojna djela i redovno

b) za uzrast od 18 do 60 godina dnevno je potrebno u prosjeku oko 7 časova sna;

c) za ljude starije od 60 godina broj časova dnevnog spavanja određuje se po formuli:
$$S_n = \frac{n - 60}{4} + 7$$
, pri čemu kod veoma starih ljudi glavnina mozga

»spava«, odmara se, ne funkcioniše, čak ni onda dok su formalno u budnom stanju, što se kao svojeobrazna biološka pojava naziva senilnošću.

²⁵ Izabrana djela Marksa, Engelsa i Lenjina broje oko 15.000 stranica; tempo informativnog čitanja 5 stranica na čas (15.000:5).

²⁶ 20.000 stranica sa tempom čitanja od 10 stranica na čas (20.000:10).

pratiti razvoj aktuelne vojne misli i vojne tehnike (5.000 časova); mogu se pročitati sva glavna književna djela svjetskih klasika i domaćih najeminentnijih književnika (2.000 časova)²⁷; mogu se prilično detaljno upoznati i akceptirati osnovne istine i zakonitosti iz područja najvažnijih egzaktnih nauka, kao što su matematika, fizika, kemija, biologija, atomistika itd. (6.000 časova)²⁸; može se veoma solidno naučiti jedan strani jezik (3.000 časova)²⁹; moguće je više puta doživjeti dramska, likovna, muzička ostvarenja velikih majstora, a i amaterski se aktivno angažovati nekom kulturno-zabavnom granom djelatnosti (5.000 časova)³⁰ može se aktivno baviti svakog dana nekom granom fiskulture u trajanju od najmanje jedan čas (6.000 časova); moguće je dnevno sat-dva posvetiti porodici — ženi, djeci (8.000 časova). Briga za vaspitanje svoje djece, porodice ne samo da je jedna od primarnih naših obaveza, nego je to istovremeno jedan od najprijatnijih, vrlo efikasnih i, može se reći, najkompletnijih načina samoizgradnje, načina za sopstveni emotivni razvoj, za moralno oblikovanje i sebe i svoje porodice, a i za učvršćivanje svoje intelektualne dimenzije, jer ponavljanje poznatih fakata stabilizira znanje o njima; pri svemu tome, kroz sve ove duge godine svaki pojedinac će na račun dijela vremena ove ili one navedene mogućnosti utrošiti određene časove i za apsolutno opuštanje tijela i duha. Jer, napokon, čovjek nije stroj, te stoga s vremena na vrijeme osjeti organsku potrebu i za ovakvim načinom odmora.³¹

Pri ovom ukupnom proračunu nije uopće uzeto u obzir radno i slobodno vrijeme iz perioda do 18 godina prije dolaska u Armiju (a taj period prirodno je najplodonosniji u pogledu razvoja nervne vlaknaste mreže mozga). Uzimajući i to u obzir, starješina u Armiji može zaista postići visoke rezultate na planu samoizgradnje dok je još aktivan činilac društva.

Na prvi pogled sugestija za ovakvim korišćenjem slobodnog vremena, koje je normalno predviđeno za odmor, razonodu, rekreaciju, čini se neprihvatljivom, neosnovanom, pa čak na određeni način i protivprirodnom i protivzakonitom. Međutim, stvar ne stoji tako.

Prije svega, naučno je dokazano, a i svaki pojedinac može to na sebi provjeriti, da promjena zanimanja već sama po sebi predstavlja odmor, budući da razni predmeti zanimanja angažuju razne dijelove

²⁷ Uzeta su probrana književna djela u izdanju preduzeća *Branko Đonović* 1963, Beograd, 80.000 stranica. Tempo čitanja 40 stranica na čas (80.000 : 40).

²⁸ Jedan student može materiju svog studija (fakultet) solidno da savlada za 4.000 radnih časova.

²⁹ Na osnovu iskustva većeg broja drugova koji su privatno, samostalno učili ruski ili engleski jezik, moguće je: a) rusku gramatiku solidno izučiti za 600 časova, a englesku za 300 časova; b) moguće je za jedan čas upamtiti 5 ruskih ili 3 engleske riječi, što kroz pokazano vrijeme daje živi rječnik od 8.000 do 10.000 riječi, a to se smatra dovoljnim za uspješno čitanje, pisanje i konverzaciju na odgovarajućem jeziku.

³⁰ Uzeto je mjesečno 15—20 časova; na primjer, za pozorište (četiri časa), za koncerte (2 časa), za kino (8 časova), za razne izložbe (2 časa) i za razne druge kulturne priredbe, ili za aktivno angažovanje u odgovarajućim društvima (4 časa).

³¹ Poznata je anegdota o slavnom basnopiscu Ezopu, koji je običavao da se s vremena na vrijeme igra s dječacima na trgu. Jednom ga je, navodno, neki od njegovih prijatelja upitao kako on kao uzrastao i pametan čovjek može da se ovako šegači s djecom. Ezop mu je odgovorio: »Liri ponekad valja otpustiti žice, inače bi mogle prsnuti.«

ljudskog tijela, odnosno mozga i nervnog sistema, dok se u međuvremenu drugi neangažovani, odnosno manje angažovani dijelovi odmaraju. »Savjetujem još — pisao je Lenjin M. A. Uljanovoj — da se pravilno rasporedi rad, tako da bude raznovrsan. Ja se vrlo dobro sjećam da promjena čitanja ili rada — s prevoda na čitanje, s pisanja na gimnastiku, s čitanja naučnih djela na beletristiku — veoma mnogo pomaže. Poslije ručka, uveče radi odmora, ja sam se redovno laćao beletristike...«³² Prema tome svi izneseni oblici aktivnosti u slobodno vrijeme, osim donekle onog koji se odnosi na vojnostručnu literaturu za pripadnike Armije predstavljaju istovremeno i rekreativne oblike ili oblike razonode.

Prirodna je i svakom od nas dobro poznata istina da fizički i mentalno zdrav čovjek ne može da opstoji bez izvjesnog angažovanja svojih fizičkih i psihičkih potencijala. *Rad i učenje postaju normalno navika kao i sve druge ljudske navike, uz određena početna naprezanja uma i volje, uz određenu kraću ili dužu samodisciplinu.* A kad jednom postanu navika, više ne predstavljaju teškoću, nego životnu potrebu i radost stvaranja. *Najbitnije je, dakle, postići radne navike.* To se može postići samo pažljivom, stalnom, smišljenom aktivnošću, a ne lenčarenjem, tj. trošenjem slobodnog vremena uprazno ili u neke isključivo površne zabavne svrhe, iako i ovom treba dati određeno mjesto. Pitanje, pak, kako će pojedinac to postići, koliko će vremena predvidjeti za ovu ili onu aktivnost, a koliko za potpuno dokoličarsvo — stvar je ličnih sklonosti i lične ocjene svojih sopstvenih potreba.

Pri cjelokupnom tretmanu ovog problema valja razlikovati obaveze članstva SKJ od obaveza ostalih građana. Ono što je za nas komuniste na ovom planu obaveza, za ostale građane, odnosno za ostale pripadnike Armije, stvar je razumjevanja zajedničke koristi, stvar je njihove dobre volje da i u ovome slijede svoju avangardu. »Složena i odgovorna uloga komuniste, a posebno rukovodećih kadrova, zahtjeva njihov stalan i sistematski rad na sopstvenom ideološkom i teoretskom obrazovanju« — kaže se u Osnovnim smjernicama VI Plenuma.³³ I dalje: »Ne mogu biti članovi Saveza komunista oni ljudi koji nisu spremni da se dosljedno bore za programske stavove i odluke Saveza komunista.«³⁴ Očigledno je, dakle, da su komunisti dužni, pored ostalog, da se stalno izgrađuju, očigledno je da komunisti i sada, kao i u prošlosti, imaju veće obaveze nego ostali građani. Ali je isto tako očigledno i sigurno da će ih ostali građani i u ovome, kao i u svim dosadašnjim našim velikim zahvatima, slijediti ako se zaista tako postave prema sebi, prema svom slobodnom vremenu, prema svojoj ličnoj izgradnji.

Ovakvo, racionalno i svrsishodno, a istodobno i ugodno korištenje slobodnog vremena iziskuje i naše lične svakodnevne, stalno rastuće potrebe za povišavanjem standarda. »Kao što divljak mora da se bori s prirodom da bi zadovoljio svoje potrebe, da bi održao i reprodukovao svoj život, tako to mora činiti i civilizovan čovjek, i on to mora u svim društvenim oblicima i pod svim mogućnim načinima proizvodnje. S

³² V. I. Lenjin, *O književnosti*, izd. *Kultura*, Beograd, 1949, str.129.

³³ *VI Plenum CK SKJ*, izd. *Komunist*, Beograd, 1964, str. 5.

³⁴ *Ibid*, str. 58.

njegovim razvitkom proširuje se ovo carstvo prirodne nužnosti, jer se uvećavaju potrebe... S one druge njegove strane počinje pravo carstvo slobode, ali koje može da procvjeta samo na carstvu nužnosti kao svojoj osnovici.«³⁵ Sigurno ćemo se svi složiti s tim da se naša zemlja u cjelini i njena Armija posebno, uprkos svih dosad postignutih, zaista velikih uspjeha, ipak još nalazi u »carstvu nužnosti«, te da će relativno još dosta vremena proteći dok ne stignemo u »carstvo slobode«. Prema tome, imajući u vidu krajnji cilj za koji se zaista isplati boriti svim raspoloživim silama i načinima, van sumnje je da i ovako racionalno korištenje slobodnog vremena spada u te načine.

Punu pažnju u vezi s tim zaslužuje i svojevremeno u *Borbi* objavljeni napis profesora Vuka Pavićevića, koji je pored ostalog rekao: »...ono (slobodno vrijeme — M. J.) svakako ima i treba da ostvaruje funkciju odmora i razonode; ali baš radi sebe sama, pojedinac treba da ga koristi i za svoje opšte, stručno i društveno obrazovanje ukoliko neće da rješavanje problema proizvodnje i društvenog života uopće prepusti posebnom sloju — birokratiji, što može i za njega samog imati negativne posledice.«³⁶

A kakvu kočnicu i opasnost za naše međusobne odnose i za daljnju izgradnju socijalizma uopće pa i za našu Armiju predstavlja birokratija, vidi se veoma reljefno iz Programa SKJ, gdje se pored ostalog kaže: »Opasnost birokratizma leži u činjenici da on, kao bolest slabi cio organizam socijalističkog društva i time pokreće i jača antisocijalističke snage i tendencije. Birokratizam prije svega neminovno raskida veze između vodećih političkih snaga i radničke klase i time zaoštava sve unutarnje društvene suprotnosti.«³⁷

Vodeću snagu, koja se može oduprijeti i uz podršku radnih masa savladati i ovu kao i druge negativne pojave, predstavlja Savez komunističara. Savez je uvijek dosad u svojim redovima pronalazio dovoljno snage, a komunisti u Armiji uvijek su bili među prvima koji su njegove pozive i direktive u punoj mjeri izvršavali. Oni imaju i razloga i mogućnosti da se odazovu i ovom pozivu. No, da bi se u ovoj borbi postigao pun uspjeh, treba se za nju adekvatno i pripremiti.

Napokon, sugerirani racionalni način korištenja slobodnog vremena najbolje obezbeđuje od raznih malograđanskih deformacija — klevetanja, zavisti, sitničarstva, oportunitizma i tome slično, što je sve neizbježna posljedica jedne od najvećih malograđanskih osobina — ispraznog i trajnog dokoličarstva, besciljnog trošenja svog slobodnog vremena, na primjer, u danonoćnom kartanju ili u beskrajnim sterilnim raspravama o nogometu itd. Komunističar i starješina koji jednom shvati sav lični i društveni značaj individualnog rada, samoizgradnje, ne dozvoljava ni sebi ni drugima da se njegovo slobodno vrijeme troši ovako jalovo.

Uz prikazane objektivne mogućnosti potrebni su još i neki subjektivni faktori. Potrebna je lična svijest o imperativnoj nužnosti samo-

³⁵ K. Marks: *Kapital*, izd. *Kultura*, Beograd, tom III, str. 710—711.

³⁶ V. Pavićević: *Neka razmatranja o problemu slobodnog vremena kod nas*, *Borba*, 21. avgusta 1962. god., str. 5.

³⁷ *VII Kongres SKJ*, ibd., str. 948—949.

izgradnje, te usmjerena, snažna, trajna volja da se to realizuje. I ti uslovi su danas već u dobroj mjeri stvoreni. »Nalazimo se u situaciji kada su na području svjesne akcije narasle prilično velike snage«.³⁸

Taj dosad dostignuti nivo svijesti i volje sasvim je dovoljan da kao inicijalna snaga dalje pokreće i usmjerava naše energije u cilju punog iskorištavanja svih povoljnih mogućnosti. A za njihovo maksimalno korištenje prvo, da shvatimo sav smisao i goruću potrebu svestranog razvoja svoje ličnosti; drugo, da svako izradi svoj dugoročni plan samozgradnje u skladu sa ličnim potrebama i mogućnostima; i treće, da ostanemo komunistički nepokolebivi i do tvrdoglavosti uporni pri realizaciji tog plana.

Mobilizacija volje i svijesti, mobilizacija i usmjerenost svih naših sposobnosti i aktivno angažovanje psihofizičkih energija u jednom ovako duboko društveno i lično opravdanom pravcu bila je uvijek jedna od glavnih funkcija rukovodstava i osnovnih organizacija Saveza komunista u Armiji sa ciljem da se izgradi zaista primjerna avangarda, sastavljena od umnih, poštenih, humanih i snažnih, borbenih, aktivnih, društveno korisnih i zbog toga lično sretnih članova.

Svi komunisti u Armiji dužni su i sposobni da se ubuduće za to još žešće bore. Pri tome stariji i najstariji imaju veće odgovornosti, a mlađi i najmlađi veće mogućnosti.

Admiral
Mate JERKOVIĆ

³⁸ V. Vlahović: *Aktuelni idejni problemi i uloga SKJ, VI Plenum CK SKJ*, izd. *Komunist*, Beograd, 1964, str. 7.